

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Plzeň 2012

Daniel Palý

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Elitní demokracie J. A. Schumpetera a její
aplikace na případových studiích**

Daniel Palý

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program politologie

Studijní obor politologie

Bakalářská práce

**Elitní demokracie J. A. Schumpetera a její
aplikace na případových studiích**

Daniel Palý

Vedoucí práce:

PhDr. Robin Kvěš

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	TEORIE ELITNÍ DEMOKRACIE J. A. SCHUMPETERA	9
2.1	Kritika klasické demokratické doktríny.....	10
2.2	Schumpeterova Další teorie demokracie.....	12
2.2.1	Akt volby	12
2.2.2	Vhodný „lidský materiál“	14
2.2.3	Šíře politického rozhodování	14
2.2.4	Demokratická sebekontrola	14
2.3	Kritika Schumpeterova demokratického modelu.....	15
2.4	Jevy zkoumané v dalších kapitolách.....	19
3	PŘÍPADOVÁ STUDIE – SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA.....	21
3.1	Historie demokracie a politická kultura	21
3.2	Stranický a volební systém	22
3.3	Rekrutace elit.....	24
3.4	Občanská participace a protesty	26
3.5	Shrnutí.....	27
4	PŘÍPADOVÁ STUDIE – ČESKÁ REPUBLIKA.....	29
4.1	Historie demokracie a politické kultury	29

4.2 Stranický a volební systém	33
4.3 Rekrutace elit.....	37
4.4 Občanská participace a procesy	37
4.5 Shrnutí.....	41
5 PŘÍPADOVÁ STUDIE – ALBÁNSKÁ REPUBLIKA	44
5.1 Historie demokracie a politická kultura	44
5.2 Stranický a volební systém	47
5.3 Rekrutace elit.....	49
5.4 Občanská participace a protesty	49
5.5 Shrnutí.....	51
6 ZÁVĚR	53
7 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	57
7.1 Literatura.....	57
7.2 Internetové zdroje	59
8 SUMMARY	61

1 ÚVOD

Ve své práci se věnuji teorii elitní demokracie J. A. Schumpetera a její aplikaci na případových studiích. Práce vychází z mého přesvědčení, že Schumpeterův demokratický model může fungovat pouze za předpokladu, že budou splněny podmínky, které autor sám vytyčil. Při nesplnění všech, či pouze části zmiňovaných podmínek, by se měl systém chovat alternativně. Cílem práce je zjistit na třech případových studiích, jak působí tyto podmínky (nebo jejich absence) na chování systému.

Práce je rozčleněna do dvou částí. V úvodní části popíši Schumpeterův model. Využívám především publikace, ve které je tento model zveřejněn. Touto publikací je Schumpeterovo dílo *Capitalism, Socialism and Democracy*. Používám její český překlad, který vyšel v roce 2004 v Brně, díky Centru pro studium demokracie a kultury. Součástí první kapitoly je autorovo vymezení se proti klasické doktríně demokracie, popis jeho vize demokratického modelu a rozdílů mezi klasickou a Schumpeterovskou doktrínou, a samozřejmě i kritika, která se vyjadřuje k Schumpeterovu modelu. V poslední podkapitole této části je uveden soubor podmínek a jevů, na které se zaměřím při zkoumání v další části práce.

V následujících kapitolách rozebírám, jak jsou provázány zkoumané jevy s praktickými otázkami politického systému. Zda se systém při splnění podmínek chová tak, jak Schumpeter předpověděl, a jak se popřípadě chová při nesplnění těchto podmínek. K tomu využívám případové studie tří zemí s odlišnou historií a společností. Země, která by měla splňovat podmínky beze zbytku, je Velká Británie. Jako další příklady, kde by mělo docházet k nepředvídaným reakcím na přítomnost či nepřítomnost jevů, jsem si vybral státy s totalitní minulostí, a to Českou a Albánskou republiku.

Teze spočívá v mém přesvědčení, že pakliže bude Schumpeterův model aplikován v nesprávném prostředí, které není pro tento model vhodné, nebude systém fungovat jako plně demokratický. Pokud tedy nebudou splněny všechny podmínky, může se při aplikaci systému stát, že ač bude mechanicky aplikován správně, jeho fungování může na výstupu ze systému být nedemokratické.

Fakta, která vychází z práce, jsem shrnul v závěru, kde nadále zveřejním, zda mé předpoklady byly pravdivé či nikoliv.

2 TEORIE ELITNÍ DEMOKRACIE J. A. SCHUMPETERA

Joseph Alois Schumpeter se narodil roku 1883 v Třešti na Moravě. Byl aristokratem, vědcem v oboru ekonomie, ministrem financí Rakouské republiky a pedagogem na Harvardské univerzitě. Patřil až do konce života ke konzervativcům a svoji slávu si vydobyl především díky schopnosti uveřejňovat nepopulární či šokující závěry svých prací. Díky jeho poslednímu velkému dílu *Capitalism, Socialism and Democracy*, ho můžeme řadit i mezi teoretiky demokracie. I přes fakt, že se jeho dílo zabývá demokracií pouze okrajově (ve zbytku knihy řeší budoucnost obou ekonomických doktrín), se zde nastíněný model demokracie stal jedním z nejdiskutovanějších teoretických demokratických modelů v moderní politologii.

Po první světové válce vznikaly nové státy na základě národnostního sebeurčení. V těchto nových státech byly vytvořeny a přijaty demokratické ústavy. Nicméně demokracie jako taková byla v tomto období konfrontována se stále většími problémy a krizemi, což vedlo v mnoha případech ke zhroucení nových demokratických režimů a jejich nahrazení režimy autoritativními či totalitními. Po tomto neúspěchu či úpadku demokracie jako takové si lze položit otázku: Proč v některých zemích demokracie může fungovat a přežít, a v jiných je odkázána k zániku. J. A. Schumpeter je jedním z vědců, kteří se zabývají touto otázkou. Tato otázka ho přivedla ke kritice klasické doktríny demokracie, z které vyplývá jím popsaný systém demokracie, jež považuje za realistický. Svensson tvrdí, že jde o pokus zachránit demokracii (nebo alespoň její základní myšlenku) proti autoritativním a totalitním režimům. Tato teorie má mnoho různých pojmenování. Je označována jako: teorie demokratického elitářství, konkurenční elitářství, plebiscitní demokracie, demokratický revizionismus, minimalistická teorie demokracie, jiná teorie demokracie atd. (Svensson: 1995, 133-134).

Schumpeter označuje svou vizi demokratického zřízení jako „*Další teorii demokracie*“ (Schumpeter: 2004, 287). V této bakalářské práci pro jeho teorii budeme používat především pojem Schumpeterův demokratický model.

2.1 Kritika klasické demokratické doktríny

Před tím než Schumpeter mohl začít revidovat klasickou demokratickou doktrínu, musel se zabývat její definicí a vytyčením jejích hlavních problémů. Z těchto problémů a kritiky pak může vzniknout jeho teorie elitní demokracie. V první řadě se musíme věnovat jeho definici klasické demokracie.

„Demokratická metoda je institucionální zřízení, které umožňuje provádět politická rozhodnutí a konat obecné dobro prostřednictvím volených jedinců, jež se shromažďují, aby naplňovali vůli lidu, který si je zvolil“ (Schumpeter: 2004, 268). Takto zní Schumpeterova definice klasické demokracie.

Musíme si všimnout pojmů, které tato definice obsahuje. Zjevně existuje všeobecně jasně poznatelné *obecné dobro*, které se dá vždy snadno definovat. Tento fakt Schumpeter odmítá. Argumentuje odlišnými lidskými potřebami. Za podstatnější argument však pokládá skutečnost, že obecné dobro, znamená pro každou společenskou skupinu něco jiného. Odmítá možnost řešení tohoto problému kompromisem, kvůli jedné prosté věci, vždy nelze najít kompromisní řešení. Nejde o to, že by bylo nemožné domluvit se napříč skupinami a kompromisu docílit, ale především o to, že v některých otázkách kompromis neexistuje. Jako příklad uvádí postoj dvou amerických občanů, z nichž jeden chce žít v zemi, která je plně ozbrojená a bojuje za své zájmy po celém světě, druhý pak touží po USA jako po zemi, která se věnuje především vlastním problémům (Schumpeter: 2004, 268-270).

I v případě, že existuje dostatečně definované obecné dobro, které je přijatelné pro všechny, nacházíme konflikt v různých možnostech dosažení cíle. Tento konflikt může být podle Schumpetera tak velký, že ovlivní cíle jako takové. Příkladem zde slouží situace ohledně očkování. „*Všichni si přejí být zdraví, ale stále se neshodnou ohledně očkování...*“ (Schumpeter: 2004, 270).

Další výtku má Schumpeter k pojmu „*vůle lidu neboli volunté générale*“ (Schumpeter: 2004, 270). Pakliže nemůžeme určit jasně daný cíl (tedy v našem případě jasně dané obecné dobro), nemůžeme též znát zmíněnou vůli lidu, která má k dosažení tohoto cíle směřovat (Kopeček: 2003, 184).

Klasická demokratická doktrína počítá s racionálním chováním jednotlivců. To Schumpeter považuje za vyloučenou věc. Odvolává se na výzkumy Gustava Le Bona, Sigmunda Freuda a dalších. Z těchto výzkumů má plynout důkaz, že jednatel je ve svém chování ovlivňován i určitou přírodní iracionalitou (Schumpeter: 2004, 274-275).

S iracionalitou chování spojuje i další z argumentů zaměřených proti *volonté générale*. Odkazuje na ekonomické výzkumy, které potvrdily, že jedinec se např. pod vlivem reklamy (i bez jejího vlivu) nechová vždy tak, jak by podle učebnic ekonomie měl. Tvrdí, že racionalita chování je u každého individuální, a chování odsouzené jako iracionální, může být pro určitého jedince zcela racionální. Podle něj není možné docílit stavu, kdy se bude každý jedinec (a tedy i volič) zajímat o politické rozhodování na takové úrovni, aby čerpal množství informací, které by následně třídil, analyzoval, zkoumal do té míry, aby se byl schopen rozhodnout jednoznačně, nezávisle a pohotově (Schumpeter: 2004, 274-276).

2.2 Schumpeterova Další teorie demokracie

Schumpeter svou teorii sám označil za další teorii demokracie. Tím pádem nebylo jeho záměrem nijak pohřbit klasickou doktrínu, pouze přinést nový pohled na fungování demokracie. Značně změnil podstatu fungování demokracie tím, že demokracii chápe jako metodu, nikoliv jako cíl. Sartori tento fakt vysvětluje pomocí systémové teorie. V případě klasické demokracie je demokratický proces chápán jako výstup systému. Schumpeter však klade důraz na demokratické metody na vstupu, které by poté měly zajistit demokratické fungování společnosti, a tím pádem i demokracii při výstupu ze systému (Sartori: 1993, 154).

Při konstrukci své teorie Schumpeter uvádí podmínky, které musí být splněny, pokud má systém fungovat a označovat se za demokratický. Proto je tato teorie často označována za *minimalistickou teorii demokracie*. Tyto podmínky jasně uvádí v kapitolách, ve kterých se věnuje formulaci své teorie. Zmíněné podmínky jsou pro mou práci stěžejní, jelikož jejich splnění a důsledky budu zkoumat v následujících případových studiích.

2.2.1 Akt volby

Asi nejdůležitějším faktem, který má vliv na fungování systému, je vytvoření vlády. Je jedno, jak je vláda vytvořena, zda zvolení vlády probíhá přes orgán, který nazýváme parlament, či zvolením přímým, tedy zvolením vedoucí osobnosti vlády, kterou nazýváme premiérem. Dle Schumpetera je nejlepší formou zvolení parlamentu, který poté zvolí premiéra, jenž vytvoří vládu, která je schválena parlamentem. Tento postup, vzhledem k politické soutěži, bere za logický a bezproblémový (Schumpeter: 2004, 287-289).

Důležitým faktorem je, aby zvolení vlády bylo uskutečněno pomocí voleb, které určí výsledek politické soutěže. Této skutečnosti připisuje

značný počet výhod. Za prvé je díky existenci voleb vcelku snadné rozlišit demokratické a nedemokratické režimy. Na základě konání voleb nám vyvstane jasné kritérium, které klasické teorii chybí. Schumpeter tvrdí, že jak vůli, tak dobro lidu mohla v historii prosadit kterákoliv vláda, tedy i ta nedemokratická (Schumpeter: 2004, 288).

Za druhé, Schumpeterova teorie neopomíjí životně důležitou roli vůdce. Klasická teorie tuto volbu nedává, připisuje voličstvu nerealistickou míru iniciativy, která tím pádem pomíjí přípuštění role vůdcovství. Schumpeter však tvrdí, že kolektivní jednání je zcela výhradně založeno na přijetí role vůdcovství. Tomu se věnuje i nadále a pochybuje o existenci aktu skupinové vůle, která připisuje voličstvu moc nad rozhodováním při výběru podstatných politických témat. Téma ve společnosti již existuje, jako problém se však začne řešit až v okamžiku, když některý z politických subjektů začne toto téma využívat a upozorňovat na něj ve své snaze zvítězit v politické soutěži. Samozřejmě snaha řešit toto téma vždy pramení ze snahy připsat si body v politickém boji. Politický subjekt tedy řeší téma, které mu pomůže v politické soutěži, musí si tedy vybrat vhodné téma, které je zároveň ve společnosti prioritní. Voličstvo tak působí na výběr tématu pouze velmi omezeně, a to tak, že nabízená témata buď přijímá, nebo odmítá (Schumpeter: 2004, 288-289).

Jasně se dá i definovat co jsou a co již nejsou demokratické volby. Schumpeter definuje možnost konkurence politických aktérů jako konkurenční boj o vedoucí pozici v otevřené soutěži, o hlasy ve svobodných volbách. Jsou tak vyloučeny jiné metody získání vedoucí pozice (např. vojenský puč apod.). Sám Schumpeter přiznává, že nelze zamezit jiným možnostem nekalého nabytí vedoucí pozice. Zmíněny jsou ekonomické příklady jako nekalá či klamavá soutěže (Schumpeter: 2004, 289).

2.2.2 Vhodný „lidský materiál“

Jednou z podmínek úspěšného fungování demokracie je též rekrutace vhodných osob, které mají působit jako politická elita. Schumpeter klade důraz na to, aby osoby, které vstupují do politiky, byly dostatečně „na výši.“ Podotýká, že jedinou skutečnou zárukou zajištění této podmínky je existence společenské vrstvy, která je sama výsledkem přísně selektivního výběru. Z té se pak mají automaticky rekrutovat politici. Tato vrstva nesmí být příliš exkluzivní, ale ani snadno dostupná lidem mimo ni a musí být dostatečně silná, aby vstřebala nové členy (Schumpeter: 2004, 308-309).

2.2.3 Šíře politického rozhodování

Další podmínkou je nepřiliš velká šíře politického rozhodování a moci, která je svěřená politikům. Jde o možnost soustředit se a co nejlépe rozhodovat o otázkách a problémech, které mají řešit. Tuto šíři nelze nijak právně vymezit. Lze pouze omezit některé činnosti státu. Schumpeter tuto podmínku chápe jako soustředění se na nejdůležitější otázky a zanechání méně důležitých problémů byrokracii či soukromým subjektům. Příkladem je autonomie veřejně financované školy (Schumpeter: 2004, 309-311).

2.2.4 Demokratická sebekontrola

Demokratickou sebekontrolou má Schumpeter na mysli určitou toleranci k vládnoucím aktérům. Podle jeho slov by měla opozice odolat pokušení komplikovat situaci vládě pokaždé, když se naskytne příležitost. Měla by se soustředit na vedení stínového kabinetu a účastnit se konkurenčního boje v rámci určitých pravidel. Vymýšlet alternativní řešení a tím působit na voliče a jejich náklonnost. To zajistí vládě možnost dělat politiku, která bude mít smysl (Schumpeter: 2004, 312).

Schumpeter klade důraz na voliče, aby v průběhu volebního období respektovali dělbu práce mezi politiky a příliš zbrkle neodepírali svou důvěru politickým aktérům. Voliči musí pochopit, že pokud někoho zvolí, je politická práce jeho, nikoliv jejich prací. Nesmí se tedy nějak neuváženě vyjadřovat k práci politiků. V průběhu vládnutí tedy nejsou žádoucí živelné demonstrace a jiné ukázky občanské nespokojenosti. Dále pak musí být celá společnost vybavena velkou dávkou tolerance názorů. (Schumpeter: 2004, 312-313).

2.3 Kritika Schumpeterova demokratického modelu

Jak jsem již zmínil výše, Schumpeterova teorie demokracie vzbuzuje v politologických kruzích živou debatu. Je v mnohém kritizována. Dle mého názoru je tomu tak především kvůli jejímu minimalistickému rozměru. Dalším faktem je, že tato teorie až příliš připomíná pouhý popis fungování politického systému Spojeného království Británie a Severního Irska.

Novák uvádí, že Schumpeterova teorie je kritizována především ve dvou bodech. Jedním je jeho teze o politickém chování řadového občana, který není dostatečně racionální. Novák zde jako argument proti Schumpeterovi používá myšlenky starých antických filozofů. Uvádí, že již Aristoteles tvrdil, že nemůžeme věci posuzovat pouze z pohledu odborníků na určitou problematiku. Jako příklad slouží fakt, že funkčnost vesla lépe posoudí veslař samotný, než tesař, který veslo zkonstruoval. Totéž může platit i v politice. Řadový občan je schopný posoudit dopad politiky na jeho život a podle získaných zkušeností s jednotlivými politickými subjekty poté rozhodovat, komu věnuje svůj mandát. S odvoláním na Perikla tedy dochází k závěru, že masy nejsou schopny politické rozhodnutí vygenerovat, jsou však kompetentní toto rozhodnutí posoudit (Novák: 2003, 17).

Druhý bod uvedený v Novákově článku kritizuje omezení občanské participace v období mezi volbami. Tento Schumpeterův názor velice ostře odmítají stoupcí *Nové levice*. Myslí si, že omezení projevu obyvatelstva během voleb povede k zvyšování moci etablované politické elity, která posléze ztratí zájem na rozhodování v souladu se zájmy voličů. Obávají se, že omezení politické aktivizace na pouhý akt voleb povede k apatii občana a následné devalvaci volebního aktu na pouhou mechanickou povinnost občana, který svým hlasem stejně nic nezmuže. Možnost výběru považují prakticky za fikci, jelikož z demokratického uspořádání vzniká oligarchická společnost. To dle jejich názoru zapříčiní frustraci občana, která se následně obrátí proti systému jako takovému (Novák: 2003, 17; Kopeček: 2003, 189).

Právě výše zmíněná bezmoc občana projevit svůj názor v období mezi volbami vzbuzuje u příslušníků *Nové levice* největší kritiku. Ti se však zaměřují i na další aspekty Schumpeterovi teorie. Kritizují celkově minimalistické pojetí modelu demokracie a odmítají fungování politického trhu jako celku. Tvrdí, že stejně jako každý jiný ekonomický trh, nemůže ani trh politický fungovat sám o sobě bez potíží, a musí být tedy nějak regulován (Kopeček: 2003, 189).

Schumpeterovi je též vytýkáno, že při konstrukci své teorie nemyslel na problémy etnických menšin. V jeho modelu se menšina nemůže nijak efektivně projevit a její osud zůstává prakticky na vůli vládnoucí většiny. Menšina může pouze doufat, že se z ní jednoho dne stane většina a vydobyje si tak místo v politickém systému. Podle tohoto proudu kritiků se Schumpeter příliš nechal unést politickým uspořádáním Velké Británie. Ti tvrdí, že fungování politiky ve Velké Británii je dáno vysokou politickou kulturou a tradicí, která se udržuje po staletí, a její přenos do jiného politického systému je prakticky nemožný (Kopeček: 2003, 189-190).

Velké dilema také přináší do této teorie Fareed Zakaria. Ten publikoval ve svém článku *The Rise of Illiberal Democracy* tezi, která nás

nutí k zamyšlení nad Schumpeterovým závěrem demokratičnosti voleb. Rozvádí v něm myšlenku, kterou vztahuje na volby v Bosně roku 1996. Můžeme totiž předpokládat, že volby jsou rovné, svobodné a spravedlivé (zjednodušeně splnily Schumpeterovi nároky na demokratické volby), ale z těchto voleb vzešly jako vítězové subjekty, které jsou rasistické, separatistické, fašistické, a odmítají mír a opětovné sloučení. Tato myšlenka nás staví před zásadní dilema (Zakaria: 1997, 22).

Robert Dahl kritizuje Schumpetera především kvůli teorii, kterou zastává v otázce vzniku lidu či občanství. Označuje Schumpetera za výjimku mezi teoretiky demokracie. Tato výjimka spočívá ve skutečnosti v tom, že Schumpeter, jako údajně jediný, nevidí širší normativní ani empirický problém v otázce vymezení občanství, a tedy i lidu. Schumpeter tvrdí, že lid se musí definovat sám. A není důvod odsoudit jakékoliv vyloučení (i když je nesprávné), jelikož je právem lidu samo sebe identifikovat. Tvrdil, že vyloučení černochoů na americkém jihu nám nedává právo tvrdit, že jih byl nedemokratický. To Dahl vnímá jako absurditu, ke které nás právě přivede neexistence kritéria, které vymezuje lid. Může nás to totiž dovést do situace, ve které se identifikuje jedno procento obyvatelstva na základě nějakého společného faktoru jako lid (na určitém území) a začne v této skupině demokraticky vládnout. Avšak jejich demokratické rozhodování dopadá na zbylých 99 procent obyvatel, které nejsou vnímány jako lid, a tedy z rozhodování vyloučeny. To může vyplýnout v brutální despotismus, ve kterém bude despoticky rozhodovat vymezený lid nad členy společnosti, kteří do lidu nepatří. Dahl to považuje za velkou mezeru v Schumpeterově teorii. Tvrdí, že díky tomuto faktu by neexistovaly morální, normativní ani empirické rozdíly mezi demokracií a despotismem. Tím pádem by se zhroutila celá Schumpeterova teorie (Dahl: 1995, 111-112).

Tato mezera je v teorii zapříčiněna tím, že Schumpeter nerozlišoval dvě různá tvrzení, či dokonce trval na jejich spojení, která se týkají

dopadů demokratického systému na obyvatelstvo. Tato tvrzení říkají, že systém má být demokratický ke svému lidu, zároveň by měl být demokratický i ke všem osobám, které podléhají jeho zákonům. Jedná se tedy o demokratické jednání i k obyvatelům území, na kterém je systém aplikován. Dahl tyto systémy rozlišuje na X a Y. Zároveň uvádí důvod, proč Schumpeter nezohledňoval systém Y. Byl totiž přesvědčen, že z historického hlediska opravdu nikdy neexistoval a zřejmě ani nebude existovat systém, který by se choval demokraticky ke všem, na něž dopadají jeho zákony (Dahl: 1995, 112).

Dahl sám uznává, že kdyby Schumpeter vznesl tento požadavek, odsoudil by svoji teorii k zařazení mezi nerealistické. Pakliže by vznesl tento požadavek, asi by nikdy neexistoval a existovat zřejmě ani nemohl žádný demokratický stát. Zapojením historicismu a morálního relativismu do své teorie, však smazal možnost jakéhokoliv možného rozlišení mezi demokracií, aristokracií a diktaturou jedné strany (Dahl: 1995, 113).

Tuto kritiku Dahl potvrzuje i ve svém dalším díle, ve kterém dbá na splnění podmínky inkluzivního občanství, aby se systém mohl označovat za demokratický. Pokud budu já jako jedinec vyloučen z rozhodování, nebude nikdo zastávat moje zájmy, a to je nepřípustné. Pokud bude např. skupina otroků vyloučena z rozhodování, nikdo nezastává její zájmy, a tím pádem je nemůže ani hájit, či zlepšovat jejich postavení. Jako historický příklad uvádí situaci z Velké Británie, kde si šlechta a měšťanstvo o svá práva zažádaly, jelikož nebyly spokojeny s rozhodováním panovníků o jejich záležitostech. Dahl tedy tvrdí, že pro demokracii je nutné plné začlenění jednotlivců do procesu rozhodování (žijících v oblasti, kde je zmíněný systém aplikován). Vyloučení můžou být pouze jedinci, kteří se na území zdržují dočasně, či jedinci, které bychom z dnešního pohledu označili za nesvéprávné (Dahl:2001, 72-73).

2.4 Jevy zkoumané v dalších kapitolách

Jak jsem již v úvodu zmínil, v této kapitole uvedu a zdůvodním seznam jevů a podmínek, na jejichž zkoumání se zaměřím v dalších kapitolách. Prvním zkoumaným bodem by měly být okolnosti okolo aktu voleb. Zda v dané zemi existuje, komu je povoleno se na něm podílet, jaká existuje politická konkurence v systému, zda jsou výsledky voleb všeobecně uznávané apod.

Další bod se bude věnovat existenci jasně dané elity, či skupiny, ze které se elita verbuje. Tento bod souvisí s podkapitolou, která se zabývá vhodným „lidským materiálem.“ S tím souvisí do jisté míry i kultura ve společnosti, čím byla ovlivněna, jak společnost vnímá politiku apod.

Zaměřím se také na četnost protestů proti vládnoucí elitě. Zda je splněna Schumpeterova podmínka o jisté demokratické sebekontrolě, či jestli se masy snaží vstupovat do politického rozhodování i mimo volby.

Existují další faktory, které Schumpeter nezmínil ve svém textu přímo, ale vyplývají z jeho úvah. Důležitými jevy pro fungování jeho systému je vhodný volební a stranický systém. Dále je důležité, aby ve státě, v němž se o aplikaci modelu pokouší, fungovala již rozvinutá politická kultura. Jedná se především o demokratickou tradici a úctu k elitám. Tento fakt souvisí především s úvahami o vhodném lidském materiálu a sebekontrolě voličů. Schumpeterův model by měla přijímat celá společnost.

Přibližme si tedy na konci kapitoly ideální prostředí, ve kterém bychom mohli Schumpeterovu elitní demokracii aplikovat. Jedná se o užitečný případ především z hlediska cíle této práce. V následujících kapitolách bude možné nejen zkoumat dané jevy, vyjadřovat se k nim a vyvozovat z nich možné důsledky na fungování demokracie v praxi. Díky představě ideálního modelu budeme schopni posuzovat odklon od ideálu v jednotlivých případových studiích.

Ideálním prostředím pro aplikaci Schumpeterova modelu je stát, který má dlouholetou zkušenost s demokratickou formou vlády. Jeho občané jsou zvyklí na fungování demokracie, jsou schopni chodit k volbám a účastnit se tak politické soutěže. Mají též dobré vzdělání a o politiku mají přirozený zájem. V tomto prostředí ideálně fungují dvě politické strany, o kterých voliči rozhodují ve volbách, které fungují na základě většinového systému. Existující strany by neměly společnost příliš polarizovat. Strany by měly být srozuměné s výsledkem a během probíhajícího období by se opozice měla zaměřovat na perspektivní tvorbu alternativního politického programu. Společnost by měla obsahovat určitou vrstvu, která bude jasně rozpoznatelná a okolím uznávaná. Z té se poté rekrutuje elita. V ideálním případě by společnost měla být homogenní a uznávat volby jako jediný možný akt změny politiky.

3 PŘÍPADOVÁ STUDIE – SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA

V této kapitole se budu věnovat případové studii, která se zaměří na fungování demokracie ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska. Zaměřím se na body zmíněné výše a další související faktory. V závěru shrnu poznatky, které z mého studia britské demokracie vyplývají, a porovnáám je se Schumpeterovým ideálem.

3.1 Historie demokracie a politická kultura

Británie je zemí, ve které má demokracie velkou tradici. Demokracie se rodila právě v prostředí anglosaských států. Anglie demokratizovala společnost postupně. K rozšíření volebního práva docházelo pozvolna. To zajistilo systému určitou stabilitu. Společnost si tak v průběhu let zvykla pozvolna na odstraňování volebních censů. Anglie tímto procesem procházela od 30. let 19. století. Tím se stává politický systém celkem stabilním (Hloušek; Kopeček; Šedo: 2011, 34-35).

Další výhodou tohoto politického systému je určitá umírněnost občanské společnosti. Na důvody, které ochránily systém jako takový, upozorňuje Ellis Wasson když píše: *„I nový systém by se teoreticky býval dal svrhnout, ale v jeho základech byly pevně usazené společné představy o moci a svobodě sdílené širokým spektrem společnosti. V Británii s jistými výjimkami a omezeními fungovala svoboda slova a tisku, porotní řízení, nezávislé soudnictví, danění výhradně s parlamentním souhlasem a exekutiva s omezenou mocí, takže se Británie řadila mezi nejsvobodnější země světa“* (Wasson: 2010, 55).

Občanská společnost je tedy ve Spojeném království navyklá na demokracii, a můžeme říci, že jí dokáže využívat. Ví, jak funguje a dokáže respektovat rozhodování, která se v rámci demokracie odehrávají. Další fakt, který souvisí s politickou kulturou, je chování jednotlivých politických

elit. I na těch můžeme dokázat jak je politická kultura vyspělá. Jedná se především o případy, kdy jsou politici vystaveni skandálům.

V roce 2010 napsal Andy Bloxham článek, který se zabýval největšími skandály britských politiků za posledních čtyřicet let. Tento článek stručně popisuje kauzy a jejich výsledky. Když se zaměříme na výsledky těchto kauz, je nám jasné, že obviněný nikde nevyšel nepotrestán. Popřípadě se nezřekl svých politických funkcí (Bloxham: 2010). Jednání politiků je tedy často přímé a relativně morální (pokud můžeme alespoň za záchvěv morálnosti označit přijmutí viny a následků, které odhalení nese).

3.2 Stranický a volební systém

Británie se řadí mezi země s klasickým premiérským parlamentarismem. Pro náš účel jsou nejdůležitější dvě otázky, které se britského politického systému týkají. Těmito dvěma okruhy jsou stranický a volební systém. Ty jsou významným faktorem, který může ovlivňovat aplikaci modelu Schumpeterovi demokracie.

Stranický systém se v Británii vyvinul v bipartismus. Z toho vyplývá, že vítězná strana může složit jednobarevnou vládu. Jednobarevná vláda by měla být stabilní, a má i většinu v *House of Commons*, kde je držena reálná moc britského rozhodovacího procesu. To jí značně usnadňuje výkon moci. Britský bipartismus je také charakteristický disciplinovaností stran. Systém také není polarizovaný (Novák: 1997, 82-83).

Chytilík upozorňuje, že k rozvoji bipartismu napomohl do velké míry i většinový volební systém, který je v Británii používán. Dále upozorňuje na opatrné používání definice bipartismu v britském prostředí. Již v publikaci *Politické strany moderní Evropy* upozorňuje na možný vzestup liberálních demokratů, kteří mohou oslabit stabilitu spojenou s dosavadním formováním jednobarevných vlád (Chytilík: 2005, 72-73).

Jeho slova se potvrdila právě v roce 2010, kdy si Liberální demokraté vydobyli tak silné postavení po volbách, že konzervativcům nebylo umožněno složit vládu bez nutnosti vytvoření koalice.

Tyto výjimky však nejsou moc častou záležitostí. V Británii nebyla po druhé světové válce po volbách možnost složení jednobarevné vlády pouze v letech 1974 a 2010 (Hloušek; Kopeček; Šedo: 2011, 86).

Jak již bylo zmíněno, většinový volební systém, který je ve Spojeném království aplikován, značně napomáhá stabilitě vlád. Dále taky napomáhá společnosti v orientaci v politice. Především díky jednomandátovým obvodům je možné zamezit znovuzvolení neoblíbeného politika. To musí zákonitě nutit politiky ke snaze vést co nejčistší politiku, pokud možno bez skandálů. Tento volební systém pak dle mého názoru pozitivně přispívá k rozvoji politické kultury na obě strany. Jak směrem k voličům, tak k politikům. Politik může velmi jednoduše upadnout v nevoli voličstva. Na druhou stranu voličstvo může lépe poznat svého zástupce a jeho politiku, a to může zvýšit zájem veřejnosti o politiku a účast ve volbách.

Přes tyto úvahy byla ve volbách v roce 2010 průměrná voličská účast 61%. To je o více než 4% méně než v předešlých volbách v roce 2005.¹ Jde však o záležitost současného tisíciletí. Ve volbách po druhé světové válce až do roku 1997 (včetně) neklesla průměrná volební účast pod 70%.² Díky tomu můžeme hovořit o zájmu Britů o dění v politice.

Do této podkapitoly bych zařadil další, specifický znak Britské politiky. Jedná se o *Her Majesty's Most Loyal Opposition*. Do češtiny lze

¹ zdroj: webové stránky BBC: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/election_2010/8672976.stm (dostupný ke dni 5. 4. 2012)

² zdroj: webové stránky UK political info: <http://www.ukpolitical.info/Turnout45.htm>. (dostupné ke dni 5. 4. 2012)

přeložit jako *Opozice jejího veličenstva*. Jde o institucionalizaci opozice na půdě *House of Commons*. Vůdcem opozice je jmenován předseda nevládní strany a jeho úkolem je vytvoření stínového kabinetu. Důležitou rolí je snaha přinášet alternativní řešení aktuálních politických problémů (Hloušek; Kopeček; Šedo: 2011, 86). Opět musím upozornit na jednoduchou cestu názorů opozice k voličům. To umožňuje lepší vzdělání voličů v politických otázkách.

3.3 Rekrutace elit

V této kapitole se budu zabývat dokazováním existence jasně dané skupiny, ze které se může rekrutovat politická elita. Ve Spojeném království je tato skupina více než zřejmá. Touto skupinou je rodová aristokracie, která k monarchii patří. Její vliv je též ovlivněn tradicemi, které jsou v Británii velmi silné. Dnes již tato vrstva nehraje tak velkou roli jako dřív. Stále však je její působení v Britské politice patrné.

Dnešní elity se již rekrutují z vrstvy obchodníků a vzdělavců prestižních škol. Jako příklad můžeme uvést současného *Prime Ministera* Davida Camerona. Než se Cameron dostal do politiky, působil v byznysu. Vzdělání získal na Eaton College na Oxfordské univerzitě. Tam studoval filozofii, politologii a ekonomiku. Za absolvování získal *first class honours degree*. Tedy diplom označovaný za prvotřídní. V našich končinách bychom ho mohli označit jako červený. Po univerzitě působil jako poradce a prosadil se i v mediální sféře působením ve společnosti *Carleton Communication*, kde sedm let zasedal ve správní radě.³

I vůdce současné opozice Ed Milliband nepochází z aristokratické rodiny. Má však také vzdělání z prestižních škol. V jeho případě můžeme mluvit o Corpus Christi College na Oxfordu a London School of

³ zdroj: životopis na webových stránkách konzervativní strany: http://www.conservatives.com/People/David_Cameron.aspx (dostupné ke dni 5. 4. 2012)

Economics. Po absolvování škol krátce působil jako televizní žurnalista. Posléze se stal členem Labour party a věnoval se politické kariéře.⁴

V dnešní době tedy není nearistokratický původ překážkou. V minulosti však existovaly rodiny, které se přímo na politické povolání připravovaly, a jejich členové v politice dlouho působili.

V historii se z této vrstvy rekrutovaly elity především proto, že jim bylo umožněno na základě svých rodinných pout nahlédnout do reálného fungování politiky. Například asi nejznámější britský *Prime Minister* Winston Churchill se narodil v rodině, která měla bohatou politickou historii. Otec pocházel z aristokratické rodiny a matka byla Američanka. Churchillův děd byl sedmým vévodou z Marlborough. Ten byl roku 1877 jmenován místokrálem v Irsku. Jako svého pobočníka si s sebou vzal Churchillova otce. Celá rodina se tedy přestěhovala do Irska. To nám dokazuje, že Churchill měl k politice díky rodině velmi blízko. Byl členem tzv. perrovské rodiny. Z této rodiny pocházelo hned několik slavných *Prime Ministerů* (Gilbert: 2002, 21; Wasson: 2010, 418-419).

Modrá krev má však v britské politice stále svoje místo. Nejjednodušším důkazem je existence postu jejího veličenstva, která reálně politickou moc nemá, ale je součástí britské tradice. Neméně nám přítomnost aristokracie v politice dokazuje existence *House of Lords*. Tato komora parlamentu má malou reálnou politickou moc. Stále však existuje. Jejím hlavním účelem je diskutovat o zákonech, které prošly *House of Common*. Prakticky se nemohou vyjadřovat k obsahu zákonů. Rokují však nad jejich formální správností (Shell: 1992, 242-243).

V *House of Lords* sedí dokonce několik druhů různě dosazené nezvolené elity. Jedná se o arcibiskupy a biskupy, královskou šlechtu a

⁴ zdroj: blog Eda Millibanda: <http://edmilibanddotcom.blogspot.com/2011/02/ed-miliband-biography.html> (dostupné ke dni 5. 4. 2012)

tzv. *law lords*. Členové královské šlechty mají možnost v horní komoře zasedat. Jen málo jich však tuto možnost využívá. Důležitou součástí jsou tzv. *law lords*. Jde o lordy, kteří byli jmenováni a v horní komoře mají doživotní mandát, který však není dědičný. Jde především o právníky, kteří kontrolují formální správnost zákonů (Shell: 1992, 29-35).

3.4 Občanská participace a protesty

V současné době je těžké zkoumat protesty proti vládám jednotlivých zemí, jelikož v době krize lidé protestují proti vládním reformám, které mají mít za následek šetření. Není tomu jinak ani ve Spojeném království. V této kapitole se nebudu věnovat protestům proti imigrantům a jim podobným. Nepovažuji je totiž za protesty, které by se vyjadřovaly přímo ke krokům, které vláda učinila.

Dne 31. listopadu 2011 byla v Británii uskutečněna celonárodní stávka veřejného sektoru. Tato stávka proběhla na základě protestu proti důchodové reformě, která by nutila Brity si více přispívat na důchod a pracovat po delší dobu. Stávku svolaly odbory. Díky stávce bylo omezeno vyučování ve školách, transport osob veřejnou dopravou, dokonce i transport nemocných osob do nemocnice, a osobám, které měly v tomto termínu naplánovanou operaci, byla tato operace odložena. Stávka však nebyla úspěšná. Vláda ji dokonce označila jako ránu do prázdna.⁵

Dalším případem občanských protestů z poslední doby mohou být série protestů nespokojených studentů, které byly zapříčiněny snahou vlády navýšit jejich podíl na poplatcích za studium. Tyto demonstrace se však neobešly bez násilností, při kterých bylo např. napadeno sídlo Konzervativní strany. Tyto protesty se uskutečnily v zimě roku 2010.

⁵ zdroj: BBC news: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-15953806> (dostupné ke dni 5. 4. 2012)

Protesty však neměly za následek jakousi studentskou revoluci, kterou od nich někteří účastníci očekávali.⁶

Na základě těchto dvou příkladů z poslední doby můžeme prohlásit, že i Britská společnost se začíná formovat k protivládním protestům. Nevím, zda je možné na příkladu protestů pramenících z deprivace společnosti díky světové ekonomické krizi a oklešťování výdajů vlád soudit, zda v těchto dnech v Británii končí určitá tradice konsensu, která zde po léta existovala.

3.5 Shrnutí

Podle otázek položených v první kapitole si musíme shrnout fungování demokratického systému ve Spojeném království Anglie a Severního Irska. Volební a stranický systém je zde pro Schumpeterův model vyloženě ideální. Napomáhá etablování dvou velkých politických sil, to stabilizuje vlády a usnadňuje rozhodování občanů. Když nejsem spokojen s vládou konzervativců, mohu jednoduše svůj hlas v příštích volbách investovat do labouristů. Swingové voliče také nemusí tížit nijak velký ideologický rozpor. Politické prostředí je zde totiž dostředivé, což také přispívá k jednodušší politické soutěži a rozhodování voličů.

Volební systém založený na jednomandátových obvodech, kde vítěz získává mandát na základě získání prosté většiny hlasů, je též příhodný pro Shumpeterův model. Umožňuje tak lepší orientaci voličů v politice.

V britském království je též demokracie a politická kultura ve společnosti na vysoké úrovni díky své tradici. To ovlivňuje Brity v určitém

⁶ zdroj: The economist; Britains's students: the revolution will be along later: http://www.economist.com/blogs/bagehot/2010/11/student_protests_britain (dostupné ke dni 5. 4. 2012)

vnímání politiky. Jsou umírněnější a jasně přijímají rozhodnutí elit. Fakt elitismu je ve společnosti také dlouhá léta zakotven, proto není problém v nahlížení na tyto politické či jiné elity.

Existuje zde též jasně určitá vrstva aristokracie, která do politiky promlouvá. V dnešní době ji velmi bezproblémově doplňují především elitně vzdělané osoby, které se chtějí politikou zabývat a mají politické zkušenosti již z prostředí vysokých škol, odvětví byznysu apod.

Akt voleb byl v minulosti přijímán velmi dobře. Svědčí o tom relativně vysoká průměrná volební účast. Ta však v posledních deseti letech klesá. To ovlivňuje námi zkoumaný model spíše negativně.

Také určitá demokratická sebekontrola se s příchodem nového tisíciletí v Británii mění. Můžeme pozorovat rostoucí protesty proti vládě během jejího funkčního období.

Poslední dva fakty snad můžeme přisuzovat všeobecnému trendu, který je viditelný v globálním měřítku. Potřeba reforem spojených s šetřením především v sociálních oblastech vyvolává v občanech nevoli a snahu ovlivnit politiku jednorázovými protesty. Pokud ji neovlivní, tak z toho plyne určité zklamání se v politice a nezájem o účast ve volbách.

V historickém kontextu je tedy politické prostředí Velké Británie ideálním místem k aplikaci Schumpeterova modelu. Tento model zde funguje bezchybně a splňuje demokratické požadavky. To mu umožňuje především vysoká politická kultura a tradice zakotvená ve společnosti. V současné době však můžeme sledovat změny, které s příchodem nového tisíciletí britská společnost prodělává. Jsou patrné jak na organizaci masových demonstrací, tak na volební účasti. Je možné, že v současné době se britská společnost mění a po uplynutí několika let či desetiletí můj závěr již nebude pravdivý.

4 PŘÍPADOVÁ STUDIE – ČESKÁ REPUBLIKA

Ve třetí části mé práce se budu věnovat případové studii zaměřené na Českou republiku. Budou mne zajímat body, které jsem vytyčil již výše. Zaměřím se opět především na historii, akt voleb a občanskou participaci. Závěry této kapitoly opět uspořádám na jejím konci ve *Shrnutí*.

4.1 Historie demokracie a politické kultury

Historie české demokracie, nebo lépe řečeno české politické kultury, sahá k období na přelomu 18. a 19. století. Politika se však odehrávala uvnitř nedemokratického Rakouska-Uherska. Celkovou historii demokracie má Česká republika značně chabou. O demokracii lze snad mluvit pouze mezi lety 1918-1939. Poté území Československa ovládly na dlouhá desetiletí totalitní režimy. Jednalo se nejdříve o režim nacistický. Po krátkém období formální demokracie byl nastolen režim komunistický. Těm se povedlo určitou demokratickou tradici do velké míry ubít (Vodička; Cabada: 2003, 166-168).

Právě dlouhá přítomnost nedemokratických režimů, a to především toho socialistického, ovlivňuje politickou kulturu dodnes. I přes fakt transformace režimu si česká společnost z dob komunistické totality něco odnesla. Přestože je dnešní Česká republika velmi odlišná od Československa na konci socialistické nadvlády, hlavní aspekty politické kultury jsou stále zachovány. Podle mnoha názorů je to věc logická. Politická kultura patří k nejstabilnějším hodnotám ve společnosti. Její změna pak může trvat i několik generací (Vodička, Cabada: 2003: 173).

Hlavním ukazatelem politické kultury v České republice je nezájem lidí o politiku. Popřípadě zájem o politiku pouze na nejvyšších postech. Čeští občané věnují velice málo času a energie participaci na politice komunální. Řídí se úsudkem, který spoléhá ve všem na demokraticky zvolený parlament. O dění, které jsou v kompetenci jiných úřadů (o tom jaké má stát pravomoci stále panuje velká deziluze, především u starších osob) se občané příliš nestarají. Nejsou ochotni vynaložit svoji energii ke změně věcí, které se týkají jejich bezprostředního okolí. Částečně to pramení z obavy, že budou špatně pochopeny svým okolím (Možný: 2002, 120-121).

Problémy české politické kultury započaly v procesu transformace režimu. Ten se po událostech roku 1989 začal měnit. Už na samotnou transformaci panovaly dva odlišné názory. A ani jeden nebyl nijak odmítnut. Komunisté mluvili především o transformaci ekonomické. Ta by přinesla především určité aspekty kapitalistického trhu. Společnost všeobecně však mluvila o demokratické transformaci (Mandler: 2004. 146).

Samotná transformace poté byla otázkou debaty, která se týkala především podoby demokracie. V Československu totiž režim určitým způsobem rozložila a nový demokratický proces reprezentovala skupina disidentů, která se soustřeďovala kolem Václava Havla. Po pádu komunistického režimu se však objevila i druhá skupina, která se snažila politiku brát profesionálně a profesi z ní udělat. Ta je reprezentována především Václavem Klausem. Představa tehdejšího vůdce disentu a hlavní postavy boje proti komunistickému režimu byla taková, že vybudovaná demokracie bude založena na participaci občanské společnosti, která bude promlouvat do politického dění prostřednictvím demonstrací a určité nálady ve společnosti. Tuto představu zřejmě sdílelo i velké množství lidí. Při samotné transformaci se především prosadil

model založený na politických stranách. To bylo v přímém rozporu s představami disentu. Ten se stavil přímo proti stranictví.

I společnost nebyla nakloněná přílišné orientaci na strany. Vodička s Cabadou zveřejňují tabulku, která mapuje možnosti transformace a s tím související přání, jakou z cest se má Československo vydat. Preferovaným řešením byla tzv. *třetí cesta*. Mimochodem další jev typický pro české prostředí. Hledání nových cest, které tvoří to nejlepší ze známých režimů. Po transformaci politického systému vznikly politické strany. Strany se jednoznačně přihlásily k odkazu první republiky. Tuto cestu transformace můžeme označit jako kapitalistickou. Tu však v listopadu a prosinci 1989 upřednostňovala pouhá 3% občanů (Vodička; Cabada: 2003, 175).

Z toho vyplývá pochopitelná nevole ze strany občanů, kteří nejsou spokojeni s fungováním režimu, který se po transformaci vytvořil. Režim se totiž začal ubírat naprosto jinou cestou, než si většina z nich představovala. Toto znechucení se začíná projevat až po pár letech, kdy se demokracie začíná v České republice usazovat a lidé začínají chápat její fungování.

K tomuto problému se vyjadřuje i Ivo Možný. Upozorňuje na okolnosti, za kterých došlo ke svržení režimu. Ten se nezhroutil díky hladovým masám, ale pouze díky svému vlastnímu vyčerpání a snahy domoci se odepíraných svobod. Především se jednalo o svobodu vlastnictví. Touha po této svobodě však neznamena, že ji lidé dobře chápou a umí s ní i dobře nakládat (Možný: 2002, 119-120).

Česká politická kultura je také zatížena chybějící tradicí mantinelů. Myslím tím elitami dodržované vymezení jejich moci. Rozdíl je patrný v činech dvou prezidentů. Václav Havel se držel jakýchsi mantinelů, které

považoval za správné a nesnažil se promlouvat a ovlivňovat politiku na stranické úrovni, či na úrovni, kde je rozhodování svěřeno právě demokraticky zvoleným zástupcům. Václav Klaus aplikuje jiný postup. Využívá nejasností ve výkladech ústavy. Snaží se ji různě interpretovat, a tím působit na chod politiky (Mandler: 2004, 153-154). Nemůžeme říci, jaký z těchto postupů je správný. Pro stabilitu politiky je však dobré jasné určení moci institucí. A je jedno zda vychází z detailního popisu v zákoně, či dodržováním určitých tradičních hodnot v politice daného prostředí.

Česká politická kultura je tedy specifická nezájmem občanů o politiku (to se postupně mění, především díky nové mladé generaci). To pramení z všeobecného odmítání systému, jakým politika v České republice funguje. Tím pádem je politickým stranám a jejím představitelům do rukou vložena obrovská moc, jelikož občané neumí dobře používat své možnosti participace na politických otázkách. Tato neschopnost občanů zamezit stranám či jednotlivcům (u jednotlivců je problém spojen s volebním systémem) ve fungování mezi elitou se odráží i v chování samotných politických elit. Ty se často chovají arogantně a jsou spojovány s nečistými praktikami. Ve společnosti stále zůstala zakotvena představa, která souvisí s komunistickým režimem, a to že politika je špína a ten kdo se chce v politice angažovat je přirozeně také plný nekalých úmyslů. Jeho chování musí být motivováno osobním prospěchem a toho chce dosáhnout na úkor ostatních občanů, kteří nejsou příslušníci elit.

Česká společnost je v určité hierarchizaci opět ovlivněna komunistickým režimem. Ten budoval společnost, která byla vesměs rovná. Chápáno ve smyslu ekonomickém. Po transformaci se pomyslné nůžky sociální nerovnosti začali stále více otevírat. To také souvisí s deprivací společnosti.

Souhrnně by se dalo říci, že Česká republika má velmi krátkou historii demokracie. Systém, na který šlo navázat, byl již zapomenut a budování začalo nanovo v roce 1990. Společnost se však zároveň nedokázala oprostít od určitých návyků, které si přinesla z dob totalitního režimu. To je hlavní problém, z kterého vyplývají ostatní. Tento problém se však u nás přenáší napříč generacemi a bude zřejmě trvat velmi dlouho než vymizí.

4.2 Stranický a volební systém

V České republice je politický systém založen na silné exekutivní moci dolní komory parlamentu. Je zde i silné postavení politických stran. Hloušek používá na označení českého politického systému Sartoriho definici stranického kontrolovaného parlamentarismu. Ten je specifický parlamentní kontrolou exekutivy. Ta je pak založena na soupeření vnitřně disciplinovaných a stabilních politických stran (Houšek: 2005, 438 podle Sartoriho).

Jako nejdůležitější jsou chápány volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Ty probíhají na základě poměrného zastoupení, které bylo ve snaze uchovat tradici první republiky převzaté právě z fungování prvorepublikového Československa. V první republice však byla společnost se stranami jasně provázána. V dnešní společnosti tomu tak není. Tento systém prosadili jeho zastánci hlavně díky argumentu tvrdícímu, že poměrný volební systém napomáhá tvorbě pluralitního stranického systému. Systém byl však doplněn o pětiprocentní uzavírací klausuli. Ta vytvoření pluralitního systému částečně omezovala (Vodička; Cabada: 2003, 205-206).

Volební systém byl v roce 2000 upraven novelou volebního zákona. Změna souvisela se zmenšením volebních obvodů a změnou

matematické metody výpočtu výsledků voleb. Tím pádem jsou zvýhodněny velké strany. To posiluje jejich už tak silné postavení. Tato novela byla prohlášena za protiústavní a zrušena a nahrazena jinou, ne tak radikální reformou (Vodička; Cabada: 2003: 206-207). Radikální reforma slouží jako příklad silného postavení politických stran. Ty mohou na základě zákonodárství ovlivnit výsledky voleb správnou aplikací volebního inženýrství.

Český stranický systém označujeme za multipartismus. V systému se již od začátku jeho existence prosazují tři dlouhodobě nejsilnější strany. Jednou ze stran je *Občanská demokratická strana*. Ta navazuje na tradici *Občanského fóra*, které je bráno jako symbol odmítnutí komunistické nadvlády. Tato strana se z OF vyčlenila a tím zapříčinila jeho rozpad na ODS a *Občanské hnutí*. ODS reprezentuje spíše kapitalistické pojetí politiky. Tedy snahu získat a udržet moc ve svých rukách. OH bylo spíše disidentským hnutím, které prosazovalo nestraničnou politiku. ODS se označuje za konzervativní a pravicovou stranu.⁷

Druhou stabilní parlamentní stranou je Česká strana sociálně demokratická. Tato strana odvozuje svojí historii od prvorepublikové sociální demokracie, jejíž kořeny sahají až k revolučním událostem roku 1848.⁸ Strana se prezentuje již od svého obnovení jako demokratická levicová alternativa vůči komunistické straně. ČSSD byla oficiálně obnovena 9. února 1990.⁹ Její členové se rekrutovali z řad nových

⁷ zdroj: webové stránky ODS: <http://www.ods.cz/historie> (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

⁸ zdroj: webové stránky ČSSD: <http://www.cssd.cz/strana/agenda-a-clenstvi/historie-cssd/> (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

⁹ zdroj: webové stránky Ministerstva vnitra: http://aplikace.mvcr.cz/seznam-politickych-stran/Vypis_Rejstrik.aspx?id=99 (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

politických aktérů a levicového křídla OF, které se po neúspěchu OH k ČSSD přidalo (Vodička; Cabada: 2003, 203).

Třetí stabilní stranou v českém stranickém systému je *Komunistická strana Čech a Moravy*. Ta oficiálně vznikla 28. listopadu 1990.¹⁰ Je odkazem na totalitní režim. Vyplývá to přímo z jejího názvu. Tato strana je také stále brána za antisystémovou.

Do Poslanecké sněmovny se pravidelně dostávají jeden až dva menší politické celky. Jedná se většinou o *Křesťanskou demokratickou unii – Československou stranu lidovou*. Tato strana se do parlamentu nedostala až v posledních volbách. KDU-ČSL je středovou stranu, která plní důležitou roli koaličního partnera jak pro pravici, tak levici v české Poslanecké sněmovně.

Tvorba vlád je ovlivněna volebním systémem. Většinou je nezbytné utvoření koalice. To oslabuje sílu vlády. Dalším důležitým faktem, který oslabuje vládu a musí být vnímán jako velká překážka při tvorbě koalic, je přítomnost antisystémové strany. Pravidelně antisystémové strany (SPR-RSČ, KSČM) získávají v součtu mezi 20 až 40 mandáty v dvousetčlenné dolní komoře¹¹. Relativně vysoký počet nepoužitelných mandátů omezuje tvorbu koalic, a tím pádem i stabilního vládnutí či pohodlného zisku nadpoloviční většiny.

Do Senátu Parlamentu České republiky se volí na základě dvoukolového většinového systému. Tyto volby však již nejsou veřejností

¹⁰ zdroj: webové stránky Ministerstva vnitra: http://aplikace.mvcr.cz/seznam-politickych-stran/Vypis_Rejstrik.aspx?id=107 (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

¹¹ zdroj: webové stránky Českého statistického úřadu: <http://volby.cz/> (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

brány za důležité. Vyčteme to z volební účasti, která se pohybuje okolo 36 procent v kole prvním a 24 procent v kole druhém.¹²

Volební účast ve volbách do Poslanecké sněmovny parlamentu České republiky je nejvyšší ze všech druhů voleb v ČR. Volební účast s postupujícím časem upadá. Prvních demokratických voleb v Československu se zúčastnilo téměř 97 procent oprávněných voličů. Tyto volby byly brány jako plebiscit proti komunistickému režimu a byly také prvními soutěživými volbami po dlouhé době. Za dob Československa se konaly volby ještě v roce 1992. Ty měly také vysokou účast. K volbám přišlo 85 procent oprávněných voličů (Možný: 2002, 129). Postupem času volební účast upadala, ale v devadesátých letech stále přesahovala 70 procent. S příchodem nového tisíciletí se pohybuje okolo 60 procent.¹³

Nestabilitu vlád v České republice umocňuje chování opozičních politiků. Výsadou posledních deseti let je neustálá snaha o vyslovení nedůvěry vládě. Jde o snahu zamezit vládě poklidnou realizaci volebního programu. V ČR bylo podáno za její krátkou historii již devět návrhů na vyslovení nedůvěry. Úspěšný byl pouze jeden pokus. Ten byl vedený proti vládě Mirka Topolánka 24. března 2009. Shodou okolností to bylo v průběhu českého předsednictví v radě EU.¹⁴

¹² tamtéž

¹³ tamtéž

¹⁴ zdroj: webové stránky ČT24: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/49500-unie-veri-ze-cesi-zajisti-dalsi-fungovani-predsednictvi/> a <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/167973-o-neduvere-by-se-mohlo-hlasovat-pristi-tyden-cssd-ma-potrebne-podpisy/> (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

4.3 Rekrutace elit

Při přechodu k demokratickému systému se v politice prosazovaly dva druhy elit. Jedna navazovala na období tzv. Pražského jara. Byl to započatý proces liberalizace tehdejšího režimu. Do této skupiny patřil zmíněný disent (V. Havel; J. Dienstbier; A. Vondra; J. Ruml a další). Další skupina politických elit se rekrutovala z členů Prognostického ústavu (V. Klaus; M. Zeman).

Osoby, které můžeme označit za současné politické elity, se do politiky dostaly jako mladí vysokoškolsky vzdělaní lidé. Od počátku demokratického systému působily ve svých stranách a politika se tak stala jejich profesí. Mohli bychom je označit za politické dobrodruhy počátku 90. let, kteří v politice přežili a nyní jsou vůdčími osobnostmi. Jejich kariérní postup byl pozvolný. Od role malých podnikatelů a komunálních politiků, přes poslanecké mandáty, až po předsednictví strany, či Poslanecké sněmovny¹⁵.

V české republice tedy neexistuje jasně daná vrstva, ze které by se mohly elity rekrutovat. Poslanecký mandát můžou díky neznalosti osob na kandidátních listinách získat i neznámí a nezkušení politici (akce vyměňte politiky), či populisté využívající dobrého public relations.

4.4 Občanská participace a procesy

Společnost v České republice prochází stejně jako v Británii vlnou protestů, které souvisí s vládními reformami. Společnost je nespokojená se současnou vládní politikou. Ta vede k okleštění sociálních dávek, důchodů a sociálních jistot. V české společnosti je tato nespokojenost

¹⁵ zdroj: životopisy na webové stránce občanského sdružení Naši politici: <http://www.nasipolitici.cz/> (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

umocněna již zmíněným špatným podvědomím o politické moci a politickém rozhodování. Velká část občanů obviňuje stát z veškerého zla, které se na ně valí. To je dáno zvykem, který se přenesl z dob socialismu. Stát se staral o všechno, tím pádem mohl být obviňován i chválen.

V posledních měsících se různé organizace snaží o svrnutí vlády, kterou většina občanů zvolila v demokratických volbách. Nejhlasitější protesty jsou spojovány s odborářskými hnutími. Do politiky se také začali formou demonstrací zapojovat i studenti. Je to spojeno s plánovanou reformou vysokého školství. V neposlední řadě se dobře ujala tzv. *Holešovská výzva*.

Odbory se zatím nejvíce projevíly při celostátní stávce. Ta se konala 16. června 2011. Ochromená byla především vlaková doprava a hromadná městská doprava ve velkých městech. Významným bodem, který tato stávka měla, byl fakt, že poprvé ve své historii nevyjela na trasu ani jedna souprava pražského metra. Jde však asi o jedinou do budoucna podstatnou informaci. V souvislosti se stávkou se čekaly masové protesty v ulicích měst. Ten největší se uskutečnil v Praze. Pražskými ulicemi však prošel dav, který se skládal asi z tisícovky protestujících. Ve třetím největším městě České republiky, Ostravě, se sešlo již pouze dvě stě demonstrujících.¹⁶

Proti chystané stávce se zvedla vlna protestů ze stran veřejnosti. Například v předvečer stávky odmítly některé skupiny lidí vystoupit ze souprav pražského metra. Tato stávka pouze potvrdila neschopnost odborových předáků významněji promlouvat do politiky. Také se projevila česká neschopnost vést kvalitní občanský protest. Česká společnost je,

¹⁶ zdroj: webové stránky ČT24: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/127446-stavka-ochromila-zeleznici-i-mhd-metro-uz-dnes-nepojede/> (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

díky své národní povaze, v současnosti naprosto neschopná občanské protesty vést k alespoň zdánlivě úspěšnému konci.

Druhým zmiňovaným protestem je tzv. týden neklidu. Ten byl uspořádán jako protest proti navrhované reformě vysokého školství. V rámci tohoto protestu se pořádaly různé happeningy. Např. noc univerzit, koncerty, a v neposlední řadě přednášky. Studentstvo se uchýlilo i k demonstracím. Tento protest snad neodmítá reformu jako takovou, spíš její konkrétní formu. Nejhlasitěji se křičelo proti zavedení poplatku za studium a vytvoření určitých vysokoškolských rad, do kterých by část radních dosazoval sám stát.

Posledním významným protestem byla tzv. *Holešovská výzva*. Holešovská výzva sama sebe definuje takto: „*celostátní konference občanů, iniciativ, neparlamentních stran, občanských sdružení atd.*“¹⁷ Holešovská výzva chce pomocí protestních akcí a demonstrací dojít k cílům, jako je demise vlády a následná vláda odborníků, zahájení příprav spravedlivých a demokratických voleb, uzákonění běžně použitelného referenda, zastavení reformů dotýkajících se sociální oblasti, a v neposlední řadě odstoupení prezidenta.¹⁸

První větší demonstrace pod hlavičkou Holešovské výzvy se konala 15. března 2012. Na pražském Václavském náměstí se údajně sešlo až dva a půl tisíce demonstrantů. V Brně bylo dokonce okolo čtyř tisíc demonstrujících. Podle zpráv v médiích se na těchto demonstracích sešli lidé napříč sociálními vrstvami a z různých věkových kategorií. Následovala další demonstrace 16. března 2011. Té se už účastnila

¹⁷ zdroj: webové stránky Holešovské výzvy: <http://www.holesovskavyzva.cz/o-nas/> (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

¹⁸ tamtéž

pouhá tisícovka demonstrantů. Třetí den byla demonstrace svolána znovu, od té se však Holešovská výzva distancovala.¹⁹

Nespokojenost občanů pramení již z transformace režimu. Ta je všeobecně brána za neúspěšnou. Již jednou jsme zmínili souvislosti pádu socialistického režimu. Ten se nehroutil kvůli nedostatku v sociálních oblastech. Značná část občanů je tak zvyklá na určitý druh *welfare state* (zda se praktické fungování socialistického režimu tak dá nazvat). Proto je deprimuje současné prostředí, které má být založené na kapitalistickém duchu a lidských svobodách.

Ivo Možný dokazuje nespokojenost lidí a odklon občanů od politiky na sociologických výzkumech. Transformaci považovala většina obyvatel v roce 1993 za úspěšnou. Zvrat v jejím vnímání se udál roku 1998. Od února zmíněného roku považuje transformaci za neúspěšnou 60 procent obyvatel. Toto číslo nadále rostlo. V roce 2000 pouze 8 procent obyvatel hodnotilo transformaci jako úspěšnou. V souvislosti s transformací je alarmující fakt, že v roce 2000 považovala většina obyvatel tržní hospodářství za negativní jev (Možný: 2002, 128).

Nespokojenost se projevila také na vnímání politiky. Do roku 1995 se značně změnil podíl spokojených a nespokojených občanů. Na konci roku 1997 bylo s politickou situací nespokojeno již 92 procent občanů (zřejmá spojitost se skandály ve vládě). Tato velká nespokojenost se velmi rychle zvýšila o víc jak 30 procent. V roce 2001 bylo 71 procent občanů nespokojených. To se odráží také na důvěře v politické instituce.

¹⁹ zdroj: webové stránky ČT24: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/168404-tisice-lidi-demonstrovaly-proti-necasove-vlade-v-praze-oblehly-ct/>;
<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/168546-v-praze-se-znovu-sesli-priznivci-holesovske-vyzvy/>;
<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/168617-holesovska-vyzva-se-od-sobotni-prazske-demonstrace-distancovala/> (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

Důvěra v zastupitele sedících v Parlamentu České republiky se pohybuje mezi 25 a 35 procenty (Možný: 2002, 128-130).

Nedůvěra v profesionální politiku a politiky je dokazatelná na příkladu vlád tzv. úředníků. Oblíbenost Tošovského vládního kabinetu se oproti skandály opředeném kabinetu Václava Klause vyšplhala o více jak 30 procent. Její fungování tak bylo schvalováno více jak 50 procenty občanů (Možný: 2002, 128). Též Fischerův kabinet se těšil na české poměry nebývale vysoké přízni. Podle údajů z médií kladně hodnotilo fungování jeho vlády 89 procent populace. On sám se pak vyšplhal na vrchol žebříčku oblíbenosti politiků.²⁰

4.5 Shrnutí

Česká republika je státem s multipartistickým stranickým systémem. Volební systém je odlišný při volbách do jednotlivých komor Parlamentu. Nejsilnější reálná moc patří Poslanecké sněmovně, do které se volí poměrným volebním systémem. Akt voleb v ČR probíhá ve shodě se Schumpeterovými podmínkami. Můžeme ho tedy označit za demokratický. Tuto podmínku Česká republika tedy splňuje.

Větší část podmínek však v České republice splněna není. Příčiny jsou velmi často zakořeněny v době socialistického režimu. Jeho přítomnost do značné míry formovala českou národní povahu, která se bude velmi dlouho a těžce měnit. Ve své podstatě neexistující tradice demokracie jsou především znát v chování politiků a nahlížení lidí na politiku. Česká občanská společnost se v současné době zmítá ve snaze

²⁰ zdroj: webové stránky ČT24: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/83349-devet-z-deseti-cechu-fischerovi-veri-nejvice-se-spila-kocabovi/>; <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/86461-fischer-uraduje-jiz-rok-v-cele-vlady/> (dostupné ke dni 10. 4. 2012)

o změnu politického systému formou silných občanských protestů. Ani v těch není společnost historicky příliš zběhlá. To společně s nezájmem valné části občanů o veškeré dění za dveřmi svého domu přispívá k neschopnosti participace na moci formou demonstrací. Jejich přítomnost však jasně vypovídá o neexistenci demokratické sebekontroly. Ta neexistuje ani na poli politických elit.

Velká část problému je také způsobena zvolením špatné cesty transformace režimu. Tento způsob transformace se značně lišil od představ tehdejší většinové společnosti, což je patrné především po roce 1998.

Neexistence jasně dané uznávané elitní vrstvy společně s mentalitou občanů vede k celkové nedůvěře v politiky, tím pádem i v politiku jako takovou. V rozdílu mezi průměrnou spokojeností se složením vlády, či důvěrou v poslaneckou sněmovnu, a průměrnou účastí u voleb do Poslanecké sněmovny, vidíme značnou iracionalitu voličů. Zhruba polovina voličů chodí volit, přesto je nespokojena se svou vládou a Parlamentem. Tyto instituce však získávají mandát právě od voličů. V tomto se zrcadlí touha lidí po volbě, ale zbabělost volit nové tváře. V české politice je zatím prakticky nemožné etablovat novou politickou stranu, která se dostane do Poslanecké sněmovny alespoň ve dvou po sobě jdoucích volebních obdobích, bez přítomnosti starých politických tváří (s kterými je zároveň velká část občanů nespokojena).

Díky těmto faktům je v České republice velmi silná moc etablovaných politických stran, které působí v systému již od jeho začátku. Tyto strany jsou díky voličům neměnné a nepodléhají tak určité kontrole voličů. Nebo alespoň se tato kontrola směrem od lidu neprojevuje v aktu volby. Zároveň volební a stranický systém v kombinaci s přítomností antisystémové strany v Poslanecké sněmovně brání vytvoření

silných stabilních vlád. To je též důvodem nespokojenosti občanů, ti však nemění nijak radikálně své volební zvyky. Proto se situace točí v pomyslném kruhu. Silná pozice stran znechucuje občany, kteří tyto strany volí, a na základě voleb vzniká nestabilní vláda, což občany také pobuřuje. Základní problém tedy, dle mého úsudku, vzniká právě ve společnosti.

5 PŘÍPADOVÁ STUDIE – ALBÁNSKÁ REPUBLIKA

Ve čtvrté kapitole se budu věnovat případové studii Albánské republiky. Věnovat se budu stejným bodům, jako v předešlých dvou kapitolách. Svoje výstupy opět napíši v poslední podkapitole *Shrnutí*.

5.1 Historie demokracie a politická kultura

Albánská republika je zemí, která na rozdíl od předešlých dvou případů nemá absolutně žádné historické zkušenosti s demokratickým modelem. Její historie samostatnosti sahá do roku 1912, kdy se osamostatnila od Osmanské říše. Následovně však byla ovládána jinými mocnostmi, především Velkou Británií. Nejdelší kontinuální režim se ustanovil roku 1946. Jedná se o komunistický diktát Envera Hoxhy. Ten stál v čele režimu po celý svůj následující život až do roku 1985, kdy zemřel. Tento režim lze označit za opravdu tuhou diktaturu. Během vlády se Hoxhovi povedlo zlikvidovat prakticky veškerou politickou opozici, zlikvidovat náboženské vrstvy v Albánii, a vytvořit a dodržovat velmi tvrdý trestní zákoník. Podle tohoto zákoníku bylo možné odsoudit k trestu smrti osobu, která se provinila praktikováním náboženských rituálů. Pokus o útěk ze země byl považován za vlastizradu a též hrozil trest smrti. Během tohoto režimu byl např. omezený pohyb obyvatel i uvnitř státních hranic. Příkladem Hoxhova úspěchu může být fakt, že Albánie byla vůbec prvním oficiálně ateistickým státem na světě (Hradečný; Hladký: 2008, 507-509; Stojarová: 2008, 158-159).

Stejně jako v případě České republiky vychází stávající politická kultura z přechodu režimu na nekomunistický. Uvolňování režimu nastalo už po smrti E. Hoxhy v roce 1985. Novou vůdčí osobností strany a státu se stal Ramiz Alia. Demokratizační proces byl nastartován v souvislosti s pádem komunistického bloku. Původně bylo záměrem Alia režim udržet.

To se však ukázalo jako nemožné. Kompromisem se měla stát určitá liberalizace režimu v lidsko-právní, ekonomické i politické rovině. Režim byl také zatížen dlouhodobou izolací. Z té pramenila obrovská ekonomická vyčerpanost režimu a velmi nízká životní úroveň obyvatelstva (Hradečný; Hladký: 2008, 502-507).

Demokratizační proces tedy postupoval pozvolna. Ústupky režimu pak většinou byly vynuceny demonstracemi a protesty obyvatelstva, které se velmi aktivně zapojilo formou občanských protestů do pádu komunistického režimu. Hlavním demokratizačním uskupením se stala *Demokratická strana*. Ta se formovala během protestů a do jejího čela se postavil Sali Berisha. Do této strany přešel z *Albánské strany práce*, která oficiálně vládla v režimu. V ní patřil k reformnímu proudu. Hlavním bodem přesunu režimu se staly volby v roce 1991. V těch ještě dokázala zvítězit vládnoucí *Albánská strana práce*. Občanské protesty však vyvrcholily ve volby v roce 1992, kdy se již vítězem stala *Demokratická strana*. Ta získala přes 60 procent hlasů. Následně byla schválena prozatímní ústava, která dávala velkou moc do rukou prezidenta. Tím byl zvolen Sali Berisha (Hradečný; Hladký: 2008, 507-530)

Přesun režimu k demokratickému fungování nebyl úspěšný. Jak bylo zmíněno, občané trpěli chudobou a nízkou životní úrovní. Na základě volebního programu *Demokratické strany* věděli, v co se má režim změnit. Ekonomický přechod z plánovaného hospodářství na tržní ekonomiku však neměl pozitivní následky. Stálá nízká životní úroveň vedla k vysoké kriminalitě a rozsáhlému působení složek organizovaného zločinu, které údajně prorůstaly do politiky (Hradečný; Hladký: 2008, 536-540).

I politické praktiky se z čistě totalitních pozměnily ve formu autoritářské vlády. Nelze však hovořit o omezování pluralitní soutěže politických stran. Ty od roku 1992 fungují a mohou se svobodně účastnit

voleb. Jsou zde však náznaky manipulace s volebními výsledky. Ukazatelem je obrovská výkonná moc prezidenta, který není nikým kontrolován. Snaha o vytvoření ústavních zákonů, které jsou v rozporu s lidskými právy. Nebo byly účelově vytvářené k zamezení kumulace moci v rukou nechtěných osob. Po čase se také objevily perzekuce politických protivníků Berishova režimu a snaha o ovlivňování médií. To vše se však děje formálně legální cestou (Balík; Stojarová: 2005; Hradečný; Hladký: 2008, 544-547).

Změna přišla v roce 1997, kdy se vítězem voleb stala *Albánská socialistická strana*. Jedná se o nástupnickou stranu po totalitní *Albánské straně práce*. To vedlo k bojkotu parlamentu ze strany *Demokratů*. Demokratická strana označovala volby za zfalšované a nezákonné. Situace se obrátila po volbách v roce 2005, kdy se opět k moci dostala *Demokratická strana*. Tentokrát se na zfalšování voleb odvolávala *Albánská socialistická strana* a též bojkotovala parlament. To je příkladem nevyzrálosti stran. Souvisí to zároveň s klanovým problémem politiky. Politické štěpení se do velké míry opírá o staré klanové uspořádání Albánie. Stojí zde proti sobě dva klany. Na severu žijící Gegové a na jihu Toskové. Toto štěpení se prolíná právě s voličskými preferencemi dvou nejsilnějších stran. Dochází také k neustálé mobilizaci voličů (Balík; Stojarová: 2005; Hradečný; Hladký: 2008, 560-562).

V albánské společnosti se silně projevuje přítomnost korupce. Také díky korupci jsou vlády často velmi nestabilní. Díky korupčním aférám jsou často měněni ministři i celé vlády. Z pohledu společnosti je korupce vnímána jako druhý nejvýznamnější problém. První místo obsadila nezaměstnanost. Především na úrovni regionální politiky je korupce brána jako obrovský problém (UNODC: 2011, 33-39).

Díky výše zmíněným faktům je Albánská politická kultura považována za velmi nízkou. To vyplývá především z nedostatku zkušeností politických vůdců a neschopnosti oprostít se od ekonomických problémů země, které mají za následek vysokou nezaměstnanost a nízkou životní úroveň. To vede k silnému postavení organizovaného zločinu a z toho vyplývající korupci. Samy politické elity pak nejsou ochotny ani schopny politickou kulturu zlepšit svým jednáním.

5.2 Stranický a volební systém

V současné době o hlavní moc v jednokomorovém parlamentu soupeří především dvě velké strany - *Demokratická strana* a *Albánská socialistická strana*. Ty jsou rozděleny do dvou aliancí, ve kterých působí i političtí partneři těchto stran. Zaznamenáváme zde časté střídání volebních systémů. Můžeme to označit až za volební inženýrství a snahu o ovlivňování výsledku voleb. V posledních volbách do parlamentu byl však opuštěn stávající smíšený volební systém. Více hlasů se rozdělovalo na základě dvoukolového většinového systému. Ve volbách roku 2009 byl nahrazen systémem poměrného zastoupení (OSCE: 2009, 6; Stojarová: 2008, 164-168).

Kolem dvou hlavních stran se utváří parlamentní aliance. V současné době je vládnoucí aliance utvořena kolem *Demokratické strany*. Její název můžeme přeložit jako *Aliance změny*. Získala celkem 70 mandátů ze 140 možných. *Demokratická strana* samotná disponuje 68 mandáty. Druhým významným pólem albánské politiky je *Unie pro změnu*. Ta se soustředí kolem *Albánské socialistické strany*, která disponuje 65 mandáty z celkových 66 mandátů, které po volbách *Unie pro změnu* získala. Nárazníkovým uskupením je *Socialistické hnutí pro integraci*. To

vytvořilo vlastní *Alianci pro integraci*, která disponuje zbývajícími čtyřmi mandáty.²¹

Podle webových stránek působí *Demokratická strana* jako celkem populisticky naladěná catch-all party zaměřená na mladší voliče. Zatímco *Socialisté* mobilizují své voliče především na základě vydávání vlastních informačních zdrojů, jako jsou noviny apod. Generační rozdíl je patrný podle počtu fanoušků jednotlivých lídrů na sociální síti Facebook. Počet fanoušků se značně liší od představy, kterou nám dávají výsledky voleb. Vyrovnané volební výsledky se jednoduše neprojevují v oblíbenosti politiků na Facebooku. Z toho soudím, že se voliči *Demokratů* rekrutují z mladší vrstvy obyvatelstva²².

Vlády jsou často nestabilní a jsou velmi rychle měněny. K tomu přispívá časté měnění volebního systému a již mnohokrát zmíněná korupce. Z té se rodí skandály, které nutí politické elity odejít ze svých pozic. Dalším problémem je propojení stran s kmenovým uspořádáním společnosti, které je stále patrné. Stranický systém je opravdu silně polarizovaný. Z toho pramení až nepřátelství mezi oběma tábory, které se projevuje i údajnými častými fyzickými potyčkami v albánském parlamentu.

²¹ zdroj: webové stránky albánského parlamentu: http://www.parlament.al/web/Statistika_1105_1.php (dostupné ke dni 12. 4. 2012)

²² zdroj: webové stránky politických stran: <http://www.pd.al/>; <http://ps.al/> (dostupné ke dni 12. 4. 2012)

5.3 Rekrutace elit

Podle zveřejněných životopisů se politická elita Albánie rekrutuje především z vysokoškolsky vzdělaných a úspěšných lidí, kteří však mají minulost spojenou s komunistickým režimem. Současný premiér Berisha přešel k *Demokratické straně* v jejím počátku. Berisha byl zvolen jejím předsedou. K tomu mu napomohla jeho oblíbenost u studentů a hlášení se k reformnímu křídlu ASP.

U *Socialistické strany* můžeme počítat přímo s napojením na elity přítomné v politice před rokem 1991. A to především proto, protože *Socialistická strana* vznikla transformací *Albánské strany práce*. Její současný předseda parlamentního výboru je bývalým ministrem vnitra z dob vlády národní jednoty. Před tím působil v oficiálních státních a stranických orgánech. Tato strana je tedy pokračovatelkou strany komunistické. To nijak neovlivňuje její fungování.²³

5.4 Občanská participace a protesty

Občanská společnost se v Albánii začala formovat až po smrti diktátora Hoxhy. Tomu se prakticky povedlo ji vymýtit. Po změně režimu se lidé mohli opět svobodně vyjadřovat. To je znatelné především v otázce náboženství, které proces obnovy občanské společnosti nastartovalo. Církev se relativně rychle stala silnou zájmovou skupinou, s kterou se vládnoucí Berishův režim snažil mít dobré vztahy (Hradečný; Hladký: 2008, 541-543).

Volební účast v Albánii, kromě posledních voleb, lze pouze odhadovat. V Albánii totiž dlouho neexistovaly jednotné identifikační

²³ zdroj: webové stránka parlamentu: http://www.parlament.al/web/Jeteshkrime_7033_1.php
(dostupné ke dni 12. 4. 2012)

průkazy. Ty byly vydány všem až na základě nařízení z roku 2008. Absence celostátního elektronického registru velmi ztěžovala transparentnost voleb. Díky tomu mohly být velmi často označovány za zmanipulované. Ve volbách roku 2009 se k volebním urnám dostavilo 50,9 procenta voličů. Podle Stojarové se prvních polosoutěživých voleb v roce 1991 účastnilo až 98,9 procenta voličů. Je to jev typický pro první liberalizované volby. V dalších volbách roku 1992 byla účast stále vysoká. Pohybovala se okolo 91 procent. Postupně však klesala a ve třetím tisíciletí chodí k volebním urnám mezi 50 a 60 procenty voličů (Stojarová: 2008, 165; OSCE: 2009, 9-11).

Protesty proti establishmentu jsou v Albánii časté. Protesty následují prakticky po jakýchkoliv volbách. Strany vyzývají k protestům proti vládě na základě zfalšovaných výsledků voleb. A to i, přestože OSCE považuje volby za korektní. Dalším problémem, který napomáhá k častým protestům, je velká vyrovnanost obou táborů. Většinou neexistuje jednoznačný vítěz.²⁴

Historie protestů je provázena také velkým počtem zraněných a dokonce i mrtvých. Naposledy v lednu 2011 byli při protivládních demonstracích zastřeleni tři lidé.²⁵ Střílení do davu při demonstracích je v Albánii běžnou praktikou. Nejbrutálnější protesty se však odehrály v roce 1997. Byly odvozeny od krachu tzv. pyramidových fondů. Ty fungovaly jako prostředek nápomocný při ekonomické transformaci. Protesty proti vládě přerostly až ve stav chaosu, anarchie, a dalo by se

²⁴ zdroj: webové stránku The economist: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2011/05/trouble_tirana (dostupné ke dni 12. 4. 2010)

²⁵ zdroj: BBC: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1004984.stm (dostupné ke dni 12. 4. 2012)

řít i občanské války. Byly násilně potlačovány a zemřelo při nich několik set Albánců (Hradečný; Hladký: 2008, 550-557).

Podle zjištěných informací můžeme označit Albánii za stát, kde je občanský protest přítomen prakticky neustále. Poslední protesty se zvedly po lokálních volbách v roce 2011. K těmto protestům nabádá samotná opozice a zároveň se snaží bojkotovat výkon moci.²⁶ O demokratické sebekontrolě jak ji vyžaduje Schumpeter, tedy nemůže být ani řeč.

5.5 Shrnutí

Shrneme-li fungování albánského politického prostředí, nemůžeme ho v žádném případě označit za demokratické. Hodí se spíš označení režimu jako autoritativního. Albánský politický systém nesplňuje mnoho podmínek, které by Schumpeter vytyčil. Spíše nesplňuje ani jednu. Akt voleb zde sice existuje, poslední volby byly i mezinárodními organizacemi prohlášeny za zákonné a transparentní, výsledky aktu voleb však nejsou přijímány veřejností ani politickými stranami.

Nízká politická kultura pramení, stejně jako v případě České republiky z přítomnosti totalitního režimu. Ten byl velmi tvrdý a ještě umocněný izolací Albánie v mezinárodní spolupráci. Albánie se také rozpadla v okamžiku velmi nízké životní úrovně. Neschopnost nového režimu tuto životní úroveň zvýšit velmi přispívá k negativnímu vnímání politiky.

Existuje zde systém, kde mají hlavní slovo dvě velice silné strany. Tento systém je výrazně polarizovaný a tím pádem i rozděluje společnost. To je ze Schumpeterova pohledu také vnímáno negativně. Volební

²⁶ zdroj: The Economist: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2011/05/trouble_tirana (dostupné ke dni 12. 4. 2012)

system byl často měněn. Jednalo se o různé formy smíšeného volebního systému. V posledních parlamentních volbách byl aplikován proporční volební systém.

Politické elity se rekrutují z politiků komunistické doby, či studentů, kteří se politicky začali projevovat během změny režimu. Neexistuje zde žádná jasná vrstva.

Hlavním problémem je nízká politická kultura a nerespektování výsledků voleb. Volby jako takové byly zatíženy především možnou manipulací s výsledky. Z manipulace byla obviňována vždy vítězná strana. Je to zapříčiněno neexistencí centrálního elektronického registru obyvatel až do roku 2008. Do téhož roku také neexistoval jednotný identifikační doklad. To se změnilo právě s nařízením z roku 2008. Od té doby jsou vydávány občanské průkazy. OSCE jako jeden z největších současných problémů voleb označuje hlasování založené na příslušnosti ke klanům.

Schumpeterovy podmínky v Albánii nejsou splněny. Ani splnění té nejdůležitější podmínky, aktu voleb, nezabrání výskytu demokratických deficitů.

6 ZÁVĚR

V závěru se nejdříve budu věnovat plnění podmínek ve zkoumaných státech. Poté shrnu fungování jejich systému a chyby, či pozitiva z pohledu Schumpeterovy teorie. V poslední části se zaměřím na praktické fungování jednotlivých systémů a jeho umístění na pomyslné přímce vedoucí od demokracie k totalitarismu.

První zkoumanou podmínkou byla úroveň politické kultury a historie demokracie. Tyto dva pojmy jsou společně provázané a jeden vychází z druhého. Ve Velké Británii můžeme pozorovat politickou kulturu na vysoké úrovni. To je umožněno dlouhou historií fungování demokratického procesu a respektování tradic vytvořených během fungování demokracie ve společnosti. V České republice je politická kultura na značně nižší úrovni. Zapříčinila to přítomnost socialistického režimu, který negativně ovlivnil společenské povědomí o politice. V Albánii je politická kultura na velmi nízké úrovni. Důvodem je historická přítomnost tuhého totalitního režimu. Ten za dobu své existence dokázal zlikvidovat veškerou občanskou společnost. A stejně jako v ČR negativně zapůsobil v nahlížení občanů na politiku.

Nejdůležitější podmínkou je akt voleb. Transparentní a soutěživé volby existují ve všech případech. Ovlivňuje je však volební a stranický systém. Detailněji se podobou výsledků voleb budu zabývat níže. V případě Albánské republiky se o korektních volbách lze bavit až od roku 2009. Problém spočíval především v neexistenci centrálního registru voličů. Díky tomu byl vítěz voleb obviňován z manipulace s volebními lístky.

Třetí podmínkou je existence jasně dané společenské vrstvy, ze které se rekrutuje politická elita. Podle mého zkoumání je dnes tato

podmínka již bezpředmětná. V Británii tato vrstva sice existuje, ale jedná se o tradiční aristokratickou vrstvu. Ta byla velmi důležitá především v historickém kontextu. Dnes se však politická elita ve všech státech rekrutuje z nejasně vymezené vrstvy lidí úspěšných především v byznysu. V posttotalitních zemích se stále prosazují elity, které vstoupily do politiky během změny režimu.

Čtvrtou podmínkou je určitá demokratická sebekontrola občanů i opozice. Ta se projevuje především v rovině občanských protestů a jednání opozice. Občanské protesty jsou dnes přítomny ve všech zmíněných státech. Souvisí především s probíhající ekonomickou krizí a přítomnými politickými reformami. Ty mají dopad na sociální jistoty občanů, kteří se proti jejich okleštění přirozeně bouří. Opozice se však chová podle tohoto principu ukázkově pouze v případě Spojeného království. V obou dalších případech se snaží opozice znemožňovat výkon exekutivní moci zvolené vlády.

Spojené království Británie a Severního Irska se díky své vysoké politické kultuře a přítomnosti historické tradice demokracie chová v rámci Schumpeterova modelu demokraticky. Do jisté míry to zapřičiňuje odvození Schumpeterovy teorie právě z britského politického systému. Společnost jeví o politiku zájem a bipartismus spojený s volebním systémem prosté většiny v jednomandátových volebních obvodech tomu značně napomáhá. Dostředivý politický systém napomáhá ekonomickému pojetí politické soutěže. V případě zklamání výkonu moci jednou stranou je jasná volba přidělení hlasu straně druhé. Negativem je přítomnost občanský protestů. Tento jev je však fenoménem třetího tisíciletí a je spojen s všudypřítomnou snahou šetření státních výdajů s ohledem na světovou ekonomickou krizi.

Důvody funkčních problémů systému České republiky můžeme pozorovat již při jeho tvorbě. Politické praktiky jsou odmítány. To pramení v nezájem lidí o politiku a určitou politickou ngramotnost voličů. Multipartismus v kombinaci s proporčním volebním systémem má za následek slabost vládních koalic. Jejich tvorba a síla je nadále ovlivněna přítomností antisystémové strany v Parlamentu České republiky. Chování voličů, politická kultura, volební a stranický systém, napomáhají velmi silnému postavení etablovaných politických stran. Systém pak můžeme označit za formu vlády politických stran. Dalo by se ho nazvat partitokracií. Fungující demokratické procesy se zde dostávají do rozporu s nevhodným politicko-kulturním prostředím. Právě tento fakt způsobuje silné postavení politických stran a označení systému za partitokratický.

V Albánské republice nemůžeme přesvědčivě dokázat přítomnost demokratických prvků. Politické strany byly často obviňovány z manipulace voleb a volebního systému ve svůj prospěch. Berishův režim mezi lety 1992 a 1996 je přímo označován za autoritativní. Od roku 2008 pozorujeme postupné zvyšování míry demokratičnosti procesů. To se však nezohledňuje ve společnosti, která často volby neuznává jako platné, z čehož vznikají rozsáhlé občanské protesty často provázené krveprolitím. Systém tedy nemůžeme označit za demokratický především z důvodu, že společnost systém jako demokratický nevnímá.

Schumpeter ve své teorii publikoval minimální podmínky pro chod demokracie. Tato práce dokazuje, že dnes jsou některé jeho podmínky již bezpředmětné. Je však faktem, že demokraticky fungující systém musí splňovat především podmínku přítomnosti demokratických voleb. Ani tento proces ho však demokratickým nedělá. Velmi důležitá je povaha společnosti a s ní spojená politická kultura. Pro demokratické fungování systému tedy není potřebná pouze přítomnost demokratických procesů,

ale i přijetí těchto procesů společností. Ta s nimi musí souhlasit, přijmout je, a naučit se podle procesů jednat.

7 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

7.1 Literatura

Balík, Stanislav; Stojarová, Věra: 2005. *Berishovská a postberishovská Albánie – Případová studie defektního režimu*. Central European Political Studies Review. Vol. VII, No. 4. Dostupné na webových stránkách: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=247>

Bloxham, Andy: 2010. *A brief history of political scandals*. The Telegraph. Dostupný na webových stránkách: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/7503870/A-brief-history-of-political-scandals.html>

Dahl, Robert: 1995. *Demokracie a její kritici*. Victoria Publishing: Praha.

Dahl, Robert: 2001. *O demokracii*. Portál: Praha.

Gilbert, Martin: 2002. *Churchill. Život*. BB art: Praha.

Hloušek, Vít: 2005. Česko. In.: Strmiska, Maxmilián; Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír; Chytilík, Roman: *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických problémů*. Portál: Praha.

Hloušek, Vít; Kopeček Lubomír; Šedo, Jakub: 2011. *Politické systémy*. Barrister and Principal: Brno.

Hradečný, Pavel; Hladký, Ladislav: 2008. *Dějiny Albánie*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha.

Chytilík, Roman: 2005. Spojené království Británie a Severního Irska. In.: Strmiska, Maxmilián; Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír; Chytilík, Roman: *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických problémů*. Portál: Praha.

Kopeček, Lubomír: 2003. Koncept demokracie J. Schumpetera. In.: Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Masarykova univerzita: Brno, 178-192.

Mandler, Emanuel: 2004. *Oba moji prezidenti. Václav Havel – Václav Klaus*. Libri: Praha.

Možný, Ivo: 2002. *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Portál: Praha.

Novák, Miroslav: 1997. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. SLON: Praha.

Novák, Miroslav: 2003. Popper versus Schumpeter: srovnání dvou neklasických teorií demokracie. *Sociologický časopis*. Vol. 39. No. 1, 11-36.

Organization for Security and Co-operation in Europe: 2009. *Republic of Albania. Parliamentary Elections 28 June 2009. Final report*. Office for Democratic institution and Human rights: Warsaw.

Sartori, Giovanni: 1993. *Teória demokracie*. Archa: Bratislava.

Schumpeter, Joseph A.: 2004. *Kapitalismus, Socialismus a Demokracie*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno.

Shell, Donald: 1992. *The house of lords*. Harvester Wheatsheaf: University of Bristol.

Stojarová, Věra: 2008. Albánie: Od stalinistického skanzenu k evropské integraci. In.: Cabada, Ladislav a kol.: *Komparace politických systémů. Nové demokracie střední a východní Evropy*. Vysoká škola ekonomická v Praze: Praha.

Svensson, Palle: 1995. *Teorie demokracie. Brněnské přednášky*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno.

United Nations Office on Drugs and Crime: 2011. *Corruption in Albania: Bribery as Experienced by the Population*. INSTAT: Vienna.

Vodička, Karel; Cabada, Ladislav: 2003. *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Portál: Praha.

Wasson, Ellis: 2010. *Dějiny moderní Británie*. Grada: Praha.

Zakaria, Fareed: 1997. The Rise of Illiberal democracy. *Foreign Affairs*. Vol. 76, No. 6, 22-43.

7.2 Internetové zdroje

blog Eda Millibanda: www.edmilibanddotcom.blogspot.com

webové stránky albánského parlamentu: www.parlament.al

webové stránky BBC: www.bbc.co.uk

webové stránky Českého statistického úřadu: www.volby.cz

webové stránky České sociálně demokratické strany: www.cssd.cz

webové stránky ČT24: www.ceskatelevize.cz/ct24/

webové stránky deníku The economist: www.economist.com

webové stránky konzervativní strany: www.conservatives.com

webové stránky Ministerstva vnitra ČR: www.mvcr.cz

webové stránky Občanské demokratické strany: www.ods.cz

webové stránky občanského sdružení Naši politici: www.nasipolitici.cz

webové stránky Partia Demokratike e Shqiperise: www.pd.al

webové stránky Partia Socialiste e Shqiperise: www.ps.al

webové stránky UK political info: www.ukpolitical.info

8 SUMMARY

This paper presents Schumpeter's model of democracy and its application to the three exemplary case studies. The first part describes Schumpeter's theoretical model. In this paper the model itself is described and its critique, as well as the possible variants of its interpretations, is presented. In this chapter, the conditions required for appropriate application of this model are depicted. In the presented study cases, the model is applied to three states (i.e. The United Kingdom of Great Britain and the Northern Ireland, the Czech Republic, and the Republic of Albania). The main examined factor is the influence of possible absence of these conditions on the practical functioning of the political system. The main posed question is whether this model can democratically operate in every environment, or whether its improper application can generate democratic deficits of the authoritative regime.